

Fiktívne objekty a ich vlastnosti: niekoľko problémov¹

MARIÁN ZOUHAR

Filozofický ústav. Slovenská akadémia vied
Klemensova 19. 811 09 Bratislava. Slovensko
marian.zouhar@gmail.com

ABSTRACT: Fictional objects are sometimes modelled as abstract entities; according to some theories, fictional objects are abstract artefacts, i.e. entities that are created by their authors, while according to some other theories, fictional objects are eternal Platonic entities. Both kinds of theories usually suggest that there are two types of relation between such an abstract object and its properties: to use a well-established nomenclature, a fictional object can be said to exemplify certain properties and encode some other properties. The aim of the present paper is to show that the exemplification vs. encoding distinction is not general enough. This is because it is possible to find properties that a fictional object obviously has in some sense, but it makes no good sense to say that it either exemplifies or encodes them.

KEYWORDS: Abstract object – encoding – exemplification – fictional object – Peter van Inwagen – Edward Zalta.

*Venujem svojmu učiteľovi a priateľovi Pavlovi Cmorejovi,
ktorý je intelektuálnym vzorom pre niekoľko
generácií filozofov nielen na Slovensku.*

¹ Táto stať vznikla na Filozofickom ústave SAV a bola podporená grantom VEGA č. 2/0049/16 *Fikcionalizmus vo filozofii a vo vede*.

1. Úvod

Realizmus fiktívnych objektov je doktrína, podľa ktorej fiktívne objekty v nejakom zmysle sú, hoci spôsob ich bytia môže byť iný ako spôsob existencie fyzických objektov. Koncepcie tohto druhu možno rozčleniť na niekoľko základných typov v závislosti od toho, či sa v nich fiktívne objekty považujú za

- (i) konkrétne, no neexistujúce entity;
- (ii) konkrétne, no neaktuálne, resp. len možné entity;
- (iii) abstraktné platónske entity (podobné napríklad číslam), ktoré nevznikajú ani nezanikajú;
- (iv) abstraktné entity, artefakty, ktoré vznikli na základe určitých aktivít aktéra (autora).²

Predovšetkým pre teórie spadajúce pod (iii) a (iv) vznikajú zaujímavé a netriviálne otázky, ktoré sa týkajú vzťahu medzi abstraktnými entitami a ich vlastnosťami: Môžu fiktívne objekty ako abstraktné entity mať napríklad vlastnosti, ktoré sa im pripisujú v literárnych dielach, resp. v literárnovedných prácach? Ak ich môžu mať, majú ich v rovnakom zmysle, v akom napríklad konkrétne, trojrozmerné a relatívne trvalé objekty majú typické materiálne vlastnosti? Ak ich nemôžu mať, ako máme rozumieť typickým subjekt-predikátovým vetám, v ktorých sa fiktívnym objektom takéto vlastnosti pripisujú? Hlavný problém sa týka predovšetkým toho, že ak fiktívne objekty sú abstraktné objekty, nie je typovo adekvátne pripisovať im vlastnosti, ktoré typicky exemplifikujú fyzické objekty. Na túto ťažkosť mnohé teórie reagujú tým, že rozlišujú niekoľko spôsobov, akými objekty môžu vlastnosti mať.

Cieľom tejto state je poukázať na to, že aj keď sa rozlíši niekoľko takýchto spôsobov, ako abstraktný objekt môže mať určité vlastnosti, nemusí to dať odpovede na spomínané otázky. Ukážem, že niektoré vlastnosti fiktívny objekt ako abstraktná entita nemôže mať v žiadnom z týchto spôsobov.

Štruktúra state je nasledujúca: Najprv v druhej časti stručne charakterizujem reprezentatívne teórie, ktoré možno zaradiť do skupiny (iii), resp. (iv) –

² Prístupný a informatívny prehľad o týchto koncepciách a ich problémoch možno nájsť vo viacerých prácach, no najkomplexnejšiu prezentáciu zrejme ponúka monografia Sainsbury (2010) (pozri aj Thomasson 1999, 5-23). Protiváhou realistických koncepcií sú irealistické teórie, ktoré odmietajú uznať existenciu fiktívnych objektov v akejkolvek podobe. Týmito teóriami sa nebudem v stati zaoberať.

v podkapitole 2.1 načrtnem základné myšlienky van Inwagenovej koncepcie a v podkapitole 2.2 zase základné myšlienky Zaltovej koncepcie, pričom sa sústredím predovšetkým na to, ako explikujú vzťahy medzi abstraktnými objektmi a ich vlastnosťami. Tretia časť bude kritická; uvediem v nej príklady rôznych druhov, ktoré sú pre takéto teórie problematické, pričom sa sústredím na vlastnosti, ktoré fiktívne objekty majú vďaka určitým vzťahom s fikciami (podkapitola 3.1), vlastnosti, ktoré fiktívne objekty majú vďaka určitým vzťahom s fiktívnymi objektmi z iných fikcií (podkapitola 3.2), a vlastnosti, ktoré fiktívne objekty majú vďaka určitým vzťahom so skutočnými objektmi (podkapitola 3.3). Obsahom štvrtej časti bude stručná rekapitulácia.

2. Fiktívne objekty ako abstraktné entity

Podľa jednej skupiny teórií sú fiktívne objekty stvorené abstraktné entity, kým podľa druhej skupiny ide o večné platónske entity. V tejto časti uvediem príklady dvoch teórií, ktoré patria do jednej, resp. do druhej skupiny. Podrobnosti jednotlivých teórií budem z veľkej časti ignorovať a sústredím sa len na jeden z ich aspektov, konkrétne na odlíšenie rôznych spôsobov, ako abstraktné entity môžu mať určité vlastnosti. Existenciu fiktívnych objektov samých nebudem spochybňovať, keďže v záujme ďalšej argumentácie ju treba prijať.³ Kritika, ktorú rozviním v ďalšej časti, nebude vychádzať z toho, že by realizmus v otázke fiktívnych objektov bol problematický alebo pochybný.

2.1. Abstraktné artefakty

Jednu z klasických koncepcií fiktívnych objektov ako abstraktných entít, ktoré sú produktom autorskej tvorby, navrhol a rozpracoval P. van Inwagen

³ Tento predpoklad nespochybňujem len kvôli ďalšej argumentácii, nie preto, že by som akceptoval niektorú z realistických teórií fiktívnych objektov. Osobne sú mi sympatickejšie skôr niektoré antirealistické koncepcie. V našom prostredí, zdá sa, je podobný prístup pomerne blízky P. Cmorejovi, ktorý v sérii statí publikovaných na stránkach *Organonu F* kriticky diskutoval o koncepcii intencionálnych objektov (pričom medzi intencionálne objekty sa zaradili aj fiktívne entity) S. Sousedíka (pozri Cmorej 2011a, 2011b, 2011c, 2012a, 2012b, 2012c; pozri aj state S. Sousedíka, na ktoré Cmorej odkazuje). V nedávnej štúdií Cmorej (2015a, 2015b) zase prezentoval zaujímavú koncepciu posibilití (len možných individuí), podľa ktorej takýmito individuami sú len jazykové významy. Domnievam sa, že bez väčších problémov možno tento prístup aplikovať aj na fiktívne entity.

(pozri van Inwagen 1977). Fiktívne entity vznikajú vďaka zásahu autora fikcie a nie sú večné tak, ako sú večné platónske abstraktné entity. V súčasnej literatúre sa takéto fiktívne entity považujú za tzv. *abstraktné artefakty*.⁴ Podľa van Inwagenovej koncepcie vlastné mená referujú na fiktívne entity v prípade, že sa použijú v diskurze o fikcii, no v kontexte fikcie samej nereferujú na nič. Vety vo fikcii sa totiž nepoužívajú ako tvrdenia a nevyjadrujú propozície. Fiktívne objekty sú podľa van Inwagena len teoretickými entitami literárnej vedy (pozri van Inwagen 1977, 305).⁵

Vďaka tejto skutočnosti možno v zárodku odstrániť možný problém, ktorý by vznikol vďaka tomu, že fiktívne objekty ako abstraktné entity by mali mať (podľa príslušných fikcií) vlastnosti, ktoré môžu z hľadiska typovej príslušnosti mať len objekty, ktoré sú konkrétne a existujú v čase a v priestore. Fiktívne objekty tak môžu exemplifikovať len vlastnosti, ktoré sa im môžu predikovať v kontexte literárnej vedy, napríklad vlastnosti ako *byť románovou postavou*, *byť teoretickou entitou literárnej vedy*, *byť vytvorený podľa určitej skutočnej osoby* atď. Nemôžu však exemplifikovať vlastnosti ako *byť detektív*, *byť františkán*, *byť obyvateľ Londýna* atď. Tie sú im nanajvýš „pripísané“ (pozri van Inwagen 1977, 305 aj 2003, 148-149). To znamená, že vo vetách formy „a

⁴ Pri svojej interpretácii sa môžem mierne odkláňať od skutočných van Inwagenových názorov. Faktom je, že v stati z roku 1977 považuje fiktívne entity za abstraktné aj stvorené určitým autorom a tento názor reprodukuje aj v stati z roku 2003. Faktom je však aj to, že van Inwagenova pozícia nie je v tomto aspekte celkom jasná, pretože v spomínanej neskoršej stati formuluje aj kritické argumenty proti niektorým aspektom teórie fiktívnych entít ako abstraktných artefaktov, ktorú obhajuje A. Thomasson (pozri van Inwagen 2003, 154-155). (Mimochodom, Thomasson nezahŕňa van Inwagena medzi prívržencov abstraktného artefaktualizmu, ale zaraďuje ho do tábora, ktorý síce má s artefaktualistami veľa spoločného, no napriek tomu ide o iný rámec; pozri Thomasson 1999, 18, 20-21.) Nie je teda celkom jasné, či van Inwagen je prívrženec abstraktného artefaktualizmu podobne ako napríklad Kripke (2013), Salmon (1998) alebo Thomasson (1999) (na stránkach časopisu *Organon F* abstraktný artefaktualizmus obhajovala Z. Zvolenszky v státiach Zvolenszky 2015a; 2015b). Van Inwagenova koncepcia (a vo všeobecnosti teórie, podľa ktorých fiktívne objekty sú produktmi autorského tvoriteľského zásahu) sú predmetom kritiky napríklad v státiach Kroon (2011, 2015) alebo Yagisawa (2001). Zaujímavú verziu abstraktného artefaktualizmu, ktorý je však doplnený niektorými kľúčovými meinongovskými aspektmi, ponúka A. Voltolini; pozri napríklad Voltolini (2015).

⁵ Podobný názor prezentuje napríklad aj N. Salmon v Salmon (1998, 300-301) a v analogickom zmysle sa dajú interpretovať aj niektoré tvrdenia J. Searla v Searle (1975, 330).

je F^a , kde „a“ je meno fiktívnej entity, sa výraz „je“ môže vyskytovať v dvoch významoch, a to podľa toho, aký druh vlastnosti je označený predikátom „ F^a “.

Vezmime si príklad. V Ecovom románe *Meno ruže* Adso, t. j. rozprávač príbehu, vysloví o Viliamovi z Baskervillu, hlavnej postave, tieto slová:

Aj inokedy som ho počul hovoriť veľmi skepticky o všeobecných ideách a s veľkým rešpektom o jednotlivých veciach a aj neskoršie som mal pocit, že tento jeho sklon vyplýva jednak z toho, že je Brit, a jednak z toho, že je františkán.⁶

Na základe tohto citátu môžeme povedať:

(1) Viliam z Baskervillu je františkán.

Hoci veta (1) má jednoduchú formu subjekt-predikátovej vety, nemožno automaticky pripustiť to, že Viliamovi sa v nej predikuje vlastnosť *byť františkán* a že Viliam ju *exemplifikuje*. Formulácia, ktorá adekvátnejšie zachytí vyjadrenú propozíciu, by skôr znela (pozri van Inwagen 1977, 305-306):

(2) Vlastnosť *byť františkán* sa pripisuje Viliamovi z Baskervillu v románe *Meno ruže*.⁷

Veta (2) už nezbudzuje dojem, že by sa v nej konštatovalo, že nejaké individuum exemplifikuje nejakú vlastnosť. Samozrejme, veta (2) patrí do diskurzu o fikcii, nie do románu *Meno ruže*. Keďže veta (1) sa v tomto kontexte považuje za ekvivalentnú vete (2), to isté platí aj o vete (1) – ide o tvrdenie patriace do diskurzu o fikcii.⁸ Vetu (1) teda nemožno chápať ako konštatovanie, že Viliam exemplifikuje vlastnosť *byť františkán*. Tento výsledok je vítaný, keďže abstraktný objekt nemôže byť františkánom.

⁶ Citované podľa prekladu Františka Hrušku, ktorý vydal Tatran v roku 1991 (s. 27). Príklad s postavami z románu *Meno ruže* nepochádza od van Inwagena; jeho príklad sa týka postavy pani Gampovej z Dickensovho románu *Martin Chuzzlewit*.

⁷ Výraz „pripisovať“ van Inwagen chápe tak, že vyjadruje trojargumentový vzťah medzi vlastnosťou, predmetom a textom (literárnym dielom alebo jeho časťou). O dôvodoch, prečo aj text je argumentom tohto vzťahu, pozri van Inwagen (1977, 305).

⁸ Rozdiel medzi diskurzom o fikcii a fikciou samou (teda diskurzom patriacim do fikcie) sa v rôznych podobách formuluje v mnohých prácach; pozri napríklad Searle (1975).

Od tohto prípadu treba odlíšiť prípad, ktorý predstavuje uvedený citát, v ktorom Adso o Viliamovi konštatuje, že je františkán. Keby Adso použil vetu (1), nevyjadril by žiadnu predikáciu určitej vlastnosti určitému objektu, no tentoraz je podľa van Inwagena dôvodom to, že vety vo fikcii nie sú použité ako tvrdenia a nemôžu vyjadrovať žiadne propozície. Ani v tomto prípade nevznikajú problémy súvisiace s tým, že by sa o abstraktnom objekte hovorilo, že exemplifikuje vlastnosť *byť františkán*.

Iná situácia nastáva pri vetách, ktorých reprezentantom môže byť veta (3):

(3) Viliam z Baskervillu je fiktívny.

Veta (3) patrí do diskurzu o fikcii, no o abstraktnom objekte sa v nej tvrdí, že exemplifikuje vlastnosť *byť fiktívny*. Rozdiel v porovnaní s vetou (1) spočíva v tom, že vetu (3) totiž možno použiť ako tvrdenie a vyjadriť ňou zodpovedajúcu propozíciu. To znamená, že na rozdiel od vety (1), ktorej vyjadrenú propozíciu možno adekvátnejšie reprezentovať pomocou vety (2), pre vetu (3) neexistuje ekvivalentná formulácia, ktorá by sa podobala vete (2) (pozri van Inwagen 1977, 306).

Kľúčovým aspektom van Inwagenovej teórie, ktorý je relevantný vzhľadom na ciele tejto state, je rozlíšenie exemplifikácie a pripísania – niektoré vlastnosti možno fiktívnym objektom len pripísať, no sú aj také vlastnosti, ktoré môžu exemplifikovať. Van Inwagenova koncepcia je však len predstaviteľom celej množiny teórií, ktoré (i) fiktívne entity považujú za abstraktné artefakty a (ii) rozlišujú exemplifikáciu a pripísanie.⁹

2.2. Platónske entity

Obdobné rozlíšenie zavádzajú aj teórie, ktoré síce uznávajú abstraktnosť fiktívnych entít, no popierajú, že by mohli vzniknúť. Abstraktné entity sa skôr považujú za platónske, v istom zmysle večné entity. Reprezentatívnou koncepciou tohto druhu je Zaltova teória (pozri Zalta 1983; 1988). Treba povedať, že Zalta formuluje svoju teóriu tak, že sa týka abstraktných entít vo všeobecnosti,

⁹ Nie všetky teórie, podľa ktorých fiktívne objekty sú abstraktné artefakty, zavádzajú okrem exemplifikácie aj iný druh vzťahu medzi fiktívnymi entitami a vlastnosťami. Nerobí tak napríklad A. Thomasson v Thomasson (1999), podľa ktorej fiktívne objekty exemplifikujú vlastnosti ako *byť fiktívny* nezávisle od fikcie a vlastnosti ako *byť františkán* exemplifikujú v kontexte fikcie.

pričom aplikácia na fiktívne objekty je len jedným z možných použití tejto teórie.¹⁰

Z nášho pohľadu je kľúčovým aspektom Zaltovej teórie rozlíšenie medzi *exemplifikáciou* vlastnosti a *kódovaním* vlastnosti (pozri Zalta 1988, 15-18). Pojmy exemplifikácie a kódovania sa v tejto teórii nedefinujú, ide teda o primitívne pojmy. Niektoré axiómy a definície však objasňujú rozdiel medzi nimi. Podľa Zaltovej teórie platí, že bežné objekty (t. j. objekty vyskytujúce sa v čase a v priestore) vlastnosti len exemplifikujú a neexistuje možnosť, aby nejaké vlastnosti aj kódovali (toto tvrdenie je axiómou teórie; pozri Zalta 1988, 19, 22). Na druhej strane pre abstraktné objekty platí, že niektoré vlastnosti exemplifikujú, ale sú aj také vlastnosti, ktoré kódujú. Tomuto rozdielu sú podriadené aj definície identity bežných a abstraktných objektov. Abstraktný objekt a_1 je totožný s abstraktným objektom a_2 vtedy a len vtedy, keď nevyhnutne a vždy platí, že a_1 a a_2 kódujú tie isté vlastnosti; bežný objekt b_1 je totožný s bežným objektom b_2 zase vtedy a len vtedy, keď nevyhnutne a vždy platí, že b_1 a b_2 exemplifikujú tie isté vlastnosti (pozri Zalta 1988, 19, 23-24).

Meinongovský základ Zaltovej teórie je zreteľný (aj v tom, že axiómou teórie je téza, podľa ktorej pre každú podmienku týkajúcu sa vlastností existuje abstraktný objekt, ktorý kóduje len vlastnosti spĺňajúce túto podmienku (pozri Zalta 1988, 19, 23). Ak „ P “ je premenná, ktorej oborom premennosti sú vlastnosti, tak príkladmi podmienok týkajúcich sa vlastností môžu byť: $P = P$; $(\exists x)(Px)$; $(\exists x)(Px \leftrightarrow x = a)$ (kde a je individuová konštanta); $(\exists x)(Px \leftrightarrow (x \text{ je zlatý} \wedge x \text{ je hora}))$ atď. Existenčný kvantifikátor pritom nemožno chápať tak, že jeho použitie má existenčný import. Napríklad tretia z uvedených podmienok špecifikuje vlastnosť *byť totožný s objektom a* , a teda uvedená axióma

¹⁰ Zaltova teória sa niekedy zaraďuje k (neo)meinongovskému prúdu v analytickej metafyzike, pričom sám Zalta sa pri jej budovaní neraz na Meinonga odvoláva a explicitne odlišuje bytie od existencie (pozri Zalta 1988, 21). Jeho teória (vo svojej aplikácii na fiktívne objekty) však nespĺňa jeden zo základných atribútov meinongovskej ortodoxie, a to predpoklad, že fiktívne objekty sú konkrétne, no neexistujúce entity, a preto ju nezaraďujem do tejto triedy teórií (pozri aj Brock – Everett 2015, 11). Treba povedať, že to, či Zalta patrí, alebo nepatrí do meinongovského tábora, závisí od toho, aké kritériá sa vyberú. Podľa uvedeného kritéria Zalta do tohto tábora nepatrí, no ak sa vyberie iné kritérium (napríklad akceptovanie tézy, podľa ktorej každému súboru vlastností zodpovedá abstraktný objekt), patríť doňho bude (pozri napríklad Thomasson 1999, 14-15, resp. Voltolini 2015, 130-131). Typickú (neo)meinongovskú teóriu fiktívnych objektov možno nájsť skôr v monografii Parsons (1980).

postuluje abstraktný objekt, ktorý kóduje túto vlastnosť; štvrtá podmienka zase špecifikuje vlastnosť *byť zlatou horou*, a teda daná axióma postuluje abstraktný objekt, ktorý túto vlastnosť kóduje.

Fiktívne objekty sú abstraktnými objektmi v takomto zmysle. To znamená, že niektoré vlastnosti kódujú, no niektoré vlastnosti môžu exemplifikovať. Napríklad vlastnosť *byť fiktívny* patrí medzi tie, ktoré môžu fiktívne objekty exemplifikovať. Je však zjavné, že keďže $(\exists x)(Fx)$, kde „ F “ je predikát „byť fiktívny“, je podmienka týkajúca sa vlastností, tak vlastnosť *byť fiktívny* môžu abstraktné objekty aj kódovať. Tak je to správne, keďže adekvátna teória fiktívnych objektov by mala umožňovať nielen to, že niektoré fiktívne objekty nie sú vo fikciách fiktívne (ale sú skutočné), ale aj to, že niektoré objekty sú vo fikciách fiktívne. Vezmime si Shakespearovho *Hamleta*. Hamlet v tejto hre nie je fiktívny, ale skutočný, no Gonzago je v tejto hre fiktívny, keďže je len postavou hry *Gonzagova smrť*, ktorú v *Hamletovi* hrá skupina hercov. Predpokladajme, že podmienka $(\exists x)(Hx)$ špecifikuje vlastnosť (prípadne celý súbor vlastností), ktorá je Hamletovou podstatnou vlastnosťou. Shakespearova postava túto vlastnosť kóduje. Na druhej strane, nech podmienka $(\exists x)(Gx)$ špecifikuje vlastnosť (prípadne celý súbor vlastností), ktoré sú podstatné pre Gonzaga; nejaký abstraktný objekt síce túto vlastnosť kóduje, no tento objekt nie je v *Hamletovi* fiktívny; táto fiktívna postava skôr kóduje vlastnosť, ktorú špecifikuje podmienka $(\exists x)(Gx \wedge Fx)$. Napokon možno povedať, že určitý abstraktný objekt kóduje aj vlastnosť špecifikovanú podmienkou $(\exists x)(Hx \wedge Fx)$, no tento objekt nie je totožný so Shakespearovou postavou z *Hamleta*.

Vlastnosť *byť fiktívny* môžu niektoré objekty len exemplifikovať, kým iné objekty ju môžu aj exemplifikovať, aj kódovať. Na základe toho vzniká zaujímavý rozdiel medzi vetami (4) a (5):

- (4) Hamlet je fiktívny.
- (5) Gonzago je fiktívny.

Veta (4) je pravdivá, pretože Shakespearov Hamlet exemplifikuje vlastnosť *byť fiktívny*, no táto veta je pravdivá v skutočnosti, nie v Shakespearovej hre. Na druhej strane veta (5) je pravdivá v Shakespearovej hre, pretože Gonzago kóduje vlastnosť *byť fiktívny*; zároveň je však pravdivá aj v skutočnosti, pretože Gonzago aj exemplifikuje vlastnosť *byť fiktívny*.

Takáto aplikácia Zaltovej teórie je nepochybne vítaná a rozdiel medzi exemplifikáciou a kódovaním je užitočný. Tento rozdiel bude v ďalších úvahách

klúčový. Zaltova teória tu vystupuje len ako reprezentant celej množiny teórií, ktoré (i) fiktívne entity považujú za platónske abstraktné entity a (ii) rozlišujú exemplifikáciu a kódovanie.

3. Problémy

Ak sa fiktívne entity považujú za abstraktné objekty, odlíšenie exemplifikácie od kódovania je potrebné.¹¹ Zdá sa však, že nie je bezproblémové. Ťažkosť spôsobujú vlastnosti, ktoré abstraktné objekty nemôžu ani exemplifikovať, ani kódovať.

Začnime bezproblémovými prípadmi. Ofélia, postava zo Shakespearovej hry *Hamlet*, exemplifikuje vlastnosti, ktoré ako fiktívny objekt môže mať z hľadiska typovej vhodnosti, napríklad vlastnosti ako *byť fiktívny*, *byť postavou Shakespearovej hry Hamlet*, *byť abstraktným objektom*, *neexistovať v čase a v priestore*, *byť tragickou postavou*, *byť námetom literárnovedných štúdií* atď. Na druhej strane, Ofélia tieto vlastnosti nekóduje, no kóduje tie, ktoré sa jej buď priamo alebo nepriamo v danom príbehu pripisujú, resp. vyplývajú z vlastností, ktoré sa jej takto pripisujú;¹² príkladmi sú vlastnosti ako *zbláznit sa*, *utopiť sa*, *zomrieť*, *milovať Hamleta*, *byť Polóniovou dcérou*, *byť Laertovou sestrou*, *byť ženou*, *byť človekom* atď.

Vlastnosti, ktoré – zdá sa – fiktívne objekty ako abstraktné entity nemôžu ani exemplifikovať, ani kódovať, môžeme nájsť medzi

- (i) relačnými vlastnosťami, v ktorých sa fiktívny objekt dáva do vzťahu s fikciou, ktorej je súčasťou;
- (ii) relačnými vlastnosťami, v ktorých sa fiktívny objekt z jednej fikcie dáva do vzťahu s fiktívnym objektom z inej fikcie;
- (iii) relačnými vlastnosťami, v ktorých sa fiktívny objekt z určitej fikcie dáva do vzťahu s reálnym objektom.

¹¹ Kvôli jednoduchšiemu vyjadrovaniu budem v nasledujúcom texte používať termín „exemplifikácia“ tak, aby zahŕňalo Zaltov aj van Inwagenov spôsob použitia, a termín „kódovanie“ tak, aby zahŕňalo Zaltov význam aj význam, ktorý má van Inwagenov výraz „pripísanie“.

¹² Pojem vyplývania medzi vlastnosťami definuje P. Cmorej napríklad v Cmorej (2009, 144).

V nasledujúcich podkapitolách podrobnejšie rozoberiem niekoľko takýchto prípadov.

3.1. Vzťah medzi fiktívnym objektom a fikciou

Začnime vlastnosťami, ktoré fiktívny objekt má vďaka tomu, že je v určitom vzťahu s fikciou, do ktorej patrí. Je známym faktom, že Ofélia z Shakespearovej hry *Hamlet* sa v hre utopí, a teda zomrie. V akom vzťahu je Ofélia s vlastnosťou *zomrieť v Shakespearovej hre Hamlet*, ktorá sa jej pripisuje vo vete (6)?

(6) Ofélia zomrie v *Hamletovi*.

Môže Ofélia spomínanú vlastnosť exemplifikovať? Alebo môže ju kódovať? Zvážme jednu aj druhú možnosť.

Je zrejmé, že Ofélia nemôže kódovať vlastnosť *zomrieť v Hamletovi*. Je síce pravda, že kóduje vlastnosť *zomrieť*, keďže v hre sa táto udalosť explicitne opisuje, no túto vlastnosť nemožno stotožňovať s vlastnosťou *zomrieť v Hamletovi*. V *Hamletovi* sa Ofélii vlastnosť *zomrieť v Hamletovi* priamo ani nepriamo neprpisuje a nie je ani dôsledkom iných vlastností, ktoré sa jej v hre takto pripisujú. Preto v tejto hre Ofélia nemá vlastnosť *zomrieť v Hamletovi*, hoci v nej má vlastnosť *zomrieť*. Preto treba akceptovať, že vlastnosť *zomrieť v Hamletovi* nekóduje.

Rovnako je očividné, že Ofélia nemôže túto vlastnosť ani exemplifikovať. Je pravda, že exemplifikuje napríklad vlastnosť *byť postavou z hry Hamlet*; keďže predpokladáme teórie, podľa ktorých sa fiktívne entity modelujú ako špecifické abstraktné objekty, vlastnosť *byť postavou z hry Hamlet* je typovo vhodná pre abstraktné objekty. Lenže to neplatí pre vlastnosť *zomrieť v Hamletovi*; táto vlastnosť nie je pre abstraktné objekty typovo vhodná. Abstraktné objekty nezomierajú a ani sa nerodia, nepáchajú samovraždy, nevstupujú do manželstiev a podobne.

Výsledkom je teda to, že aj keď rozlíšime rôzne vzťahy medzi vlastnosťami a objektmi, s ktorými teória stotožňuje fiktívne objekty s abstraktnými entitami musí prísť, nedokážeme adekvátne zachytiť vzťah medzi fiktívnym objektom a vlastnosťou, ktorá sa mu pripisuje vo vete (6). A to znamená, že táto teória nie je dostatočne všeobecná na to, aby umožnila adekvátnu analýzu vety (6).

Možno by sme však uspokojujú analýzu vety (6) našli, keby sme túto vetu vhodným spôsobom upravili. Vezmime si vetu (7), ktorá je veľmi podobná vete (6):

(7) Ofélia je postava, ktorá v *Hamletovi* zomrie.

Ofélia nepochybne exemplifikuje vlastnosť *byť postavou, ktorá v Hamletovi zomrie*. Exemplifikuje vlastnosť *byť postavou z hry Hamlet* a vďaka tomu, ako sa v tejto hre správa, kóduje v nej vlastnosť *zomrieť*. Táto postava teda v *Hamletovi* zomrie, a preto exemplifikuje vlastnosť *byť postavou, ktorá v Hamletovi zomrie*. Keby Ofélia v *Hamletovi* nekódovala vlastnosť *zomrieť*, nemohla by ani exemplifikovať vlastnosť *byť postavou, ktorá v Hamletovi zomrie*. Podstatné je v tomto prípade to, že Ofélia sa charakterizuje ako *postava*, pričom podľa uvedených koncepcií niektoré abstraktné objekty sú fiktívnymi postavami. Ak teda abstraktný objekt môže exemplifikovať vlastnosť *byť postavou*, tak môže exemplifikovať aj vlastnosť *byť postavou, ktorá v Hamletovi zomrie*. Na rozdiel od vety (6) sa teda abstraktný objekt vo vete (7) necharakterizuje tým, že zomrel v *Hamletovi*, ale tým, že je postavou, ktorá v *Hamletovi* zomrie.

Napriek tomuto rozdielu by sa však niekto mohol navrhnúť, aby sme vetu (6) čítali rovnako ako vetu (7), a teda by mohol navrhnúť, aby sme vlastnosť *zomrieť v Hamletovi* stotožnili s vlastnosťou *byť postavou, ktorá v Hamletovi zomrie*. Pre teóriu, podľa ktorej fiktívne objekty sú abstraktnými entitami, by takéto riešenie mohlo byť prijateľné. Veď pomocou vety (6) chceme fakticky povedať to, že zomrie určitá postava v hre, nie to, že zomrie určitý abstraktný objekt.

Toto riešenie však nie je uspokojivé. Existujú totiž niektoré dôvody v prospech nestotožňovania vlastnosti *zomrieť v Hamletovi* s vlastnosťou *byť postavou, ktorá v Hamletovi zomrie*. Možno naraziť na prípady, keď objekty nadobúdajú vo fiktívnych príbehoch vlastnosti bez toho, aby boli ich postavami. Táto myšlienka sa môže na prvý pohľad javiť ako neprijateľná, no niekoľko príkladov ju môže podporiť. Vezmime si román *Meno ruže*. Pomerne často sa v ňom spomína Aristoteles, ba dokonca sa v určitom okamihu ukáže, že súvisí s niektorými udalosťami, ktoré sú kľúčovými hybnými motívmi deja. Napriek tomu však nemožno uznať, že Aristoteles je postavou z románu *Meno ruže*.¹³

¹³ Otázka, vďaka čomu sa niekto alebo niečo stáva postavou fikcie, je zložitá a nebudem sa ňou v tejto stati zaoberať. Je pritom zaujímavé, že aj vo filozofickej literatúre, ktorá sa venuje sémantike a ontológii fikcie, sa o nej diskutuje veľmi málo. Príklady, ktoré vyberám, sú motivované len určitými predteoretickými intuíciami, ktoré môžeme mať nezávisle od toho, či akceptujeme niektorú z teoretických explikácií pojmu (fiktívnej) postavy. Ak čitateľ má problém moje príklady prijať, môže sa pokúsiť o nájdenie vlastných príkladov.

Iný príklad ponúka román *Gróf Monte Christo*. Pomerne často sa v ňom hovorí o Napoleonovi, no Napoleon postavou tohto románu nie je. Napríklad Edmond Dantès, hlavná postava, je nepravdivo obvinený z toho, že je Napoleonovým prívržencom. Napoleon má teda má vlastnosť *byť predmetom niektorých tvrdení z románu Gróf Monte Christo*, no nemá vlastnosť *byť postavou, o ktorej sa hovorí v románe Gróf Monte Christo*. Na rozdiel od tohto prípadu v románe *Vojna a mier* je Napoleon predmetom mnohých tvrdení, a zároveň je aj postavou tohto románu. V *Grófovi Monte Christovi* sa napríklad spomína Napoleonov návrat z Elby, a to bez toho, aby Napoleon bol postavou románu, kým vo *Vojne a mieri* sa hovorí o Napoleonovom ťažení do Ruska, a pritom je postavou tohto románu. Najlepšou ilustráciou sú zrejme prípady, v ktorých sa nejaká postava z literárneho diela len letmo o niekom zmieni. Gróf Fosco z románu *Žena v bielom* od Wilkieho Collinsa spomína v určitej súvislosti Rossiniho operu *Mojžiš v Egypte*; Rossini má vďaka tomu vlastnosť *byť predmetom niektorých tvrdení z románu Žena v bielom*, no nemá vlastnosť *byť postavou, o ktorej sa hovorí v románe Žena v bielom*, lebo letmá zmienka nestačí na to, aby sa z niekoho stala literárna postava. Vidíme teda, že niektorým objektom možno v literárnych dielach pripísať určité vlastnosti, no nemusia sa preto ešte stať postavami týchto literárnych diel.

Príklady iného druhu, ktoré podobne ilustrujú skutočnosť, že niekto alebo niečo sa môže v literárnom diele spomínať bez toho, aby muselo ísť o postavu tohto diela, ponúkajú – trochu nečakane – fiktívne príbehy, ktoré sú súčasťou fikcie. Intuície v tomto prípade nemusia síce byť jednoznačné, no napriek tomu uvediem aspoň jeden takýto príklad. V treťom dejstve *Hamleta* hrá skupina potulných hercov predstavenie *Gonzagova vražda*. *Gonzagova vražda* je fikciou vo fikcii – obsahuje rôzne postavy, ktoré však nie sú postavami Shakespearovho *Hamleta*. Gonzago bol v tejto hre úkladne zavraždený, a preto má vlastnosť *byť zavraždený v hre, ktorá sa predvádza v Hamletovi*. Nemožno však povedať, že má vlastnosť *byť postavou (z Hamleta) zavraždenou v hre, ktorá sa predvádza v Hamletovi*. Gonzago má určitú vlastnosť v *Hamletovi*, no nie je postavou z *Hamleta*. Presnejšie by sme azda mohli povedať, že herec, ktorý hrá úlohu Gonzaga, stvárňuje v *Hamletovi* Gonzagovu smrť, no nestvárňuje postavu, ktorá v *Hamletovi* zomiera.

Ak sú tieto úvahy správne, na základe analógie možno usúdiť, že vlastnosť *zomrieť v Hamletovi* sa nemôže automaticky stotožniť s vlastnosťou *byť postavou, ktorá v Hamletovi zomrie*. Preto nie je korektné analyzovať vetu (6) rovnakým spôsobom ako vetu (7). A ak je to tak, o Ofélii možno

síce povedať, že exemplifikuje vlastnosť *byť postavou, ktorá v Hamletovi zomrie*, no nemožno vďaka tomu usúdiť, že exemplifikuje aj vlastnosť *zomrieť v Hamletovi*.

Iný návrh, ako sa vyrovnat' s problémom s vlastnosťou *zomrieť v Hamletovi*, by mohol spočívať v tom, že sa explicitne zohľadní skutočnosť, že objekt ju môže mať len vtedy, keď v *Hamletovi* kóduje vlastnosť *zomrieť*. Vlastnosť *zomrieť v Hamletovi* by sa teda mohla stotožniť s vlastnosťou *kódovať v Hamletovi vlastnosť zomrieť*. Ofélia ako fiktívny a abstraktný objekt túto vlastnosť bez problémov môže exemplifikovať. Veta (6) by v takom prípade mala znamenať to isté ako veta (8):

(8) Ofélia kóduje v *Hamletovi* vlastnosť *zomrieť*.

Hoci v tomto prípade dáva takáto analýza dobrý zmysel a zdá sa prijateľná, nedá sa aplikovať na všetky prípady podobného druhu, a teda nie je dostatočne všeobecná. Problematickou je napríklad veta (9):

(9) Ofélia sa narodila ešte pred udalosťami, ktoré sa opisujú v *Hamletovi*.

Aj keby sme pripustili, že v *Hamletovi* Ofélia kóduje vlastnosť *narodiť sa* (hoci sa táto udalosť explicitne v tejto hre neopisuje, no predsa len môžeme pripustiť, že hra ju implicitne predpokladá), nemôžeme túto skutočnosť použiť v analýze vlastnosti *narodiť sa ešte pred udalosťami, ktoré sa opisujú v Hamletovi*. Možnosti takejto analýzy by sme mohli využiť nanajvýš na to, aby sme vete (9) pripísali význam vety (10):

(10) Ofélia kóduje v *Hamletovi* vlastnosť *narodiť sa ešte pred udalosťami, ktoré sa opisujú v Hamletovi*.

Lenže veta (10) nie je pravdivá, hoci veta (9) pravdivá je. Ofélia nemôže v *Hamletovi* kódovať vlastnosti, ktorých špecifikácia obsahuje referenciu na *Hamleta*, a teda nie je ani pravda to, že exemplifikuje vlastnosť *kódovať v Hamletovi vlastnosť narodiť sa ešte pred udalosťami, ktoré sa opisujú v Hamletovi*.

Okrem vlastnosti *zomrieť v Hamletovi* možno uviesť aj ďalšie príklady, ako sú vlastnosti *nebyť fiktívny v Hamletovi* alebo *nebyť abstraktný v Hamletovi*, pri ktorých vznikajú rovnaké problémy. Ofélia nie je v *Hamletovi* fiktívna, na rozdiel od Gonzaga, teda postavy, ktorá vystupuje v spomínanej hre

Gonzagova smrť. V Gonzagovom prípade je pravdivá veta (11), kým v Oféliinom prípade je pravdivá veta (12):

- (11) Gonzago je fiktívny v *Hamletovi*.
 (12) Ofélia nie je fiktívna v *Hamletovi*.

Veta (12) je síce pravdivá, no nemožno povedať, že Ofélia kóduje vlastnosť *nebyť fiktívny v Hamletovi*, a nemožno povedať ani to, že túto vlastnosť exemplifikuje. Nekóduje ju preto, lebo v *Hamletovi* jej táto vlastnosť nie je pripísaná, ani nevyplýva z vlastností, ktoré jej priamo alebo nepriamo pripísané sú. Možno síce pripustiť, že Ofélia kóduje v tejto hre vlastnosť *nebyť fiktívny* – na rozdiel od Gonzaga, ktorý v hre kóduje vlastnosť *byť fiktívny* – no nemožno ju stotožňovať s vlastnosťou *nebyť fiktívny v Hamletovi*. Neexemplifikuje ju zase preto, lebo Ofélia exemplifikuje vlastnosť *byť fiktívny*, keďže ide o objekt, ktorý sa nedá lokalizovať v čase a v priestore. Pomocou tohto aparátu teda nemožno vysvetliť, ako môže byť veta (12) pravdivá.

Proti tejto argumentácii by však niekto mohol vzniesť námietku. Mohol by tvrdiť, že výraz „byť fiktívny“ (resp. „nebyť fiktívny“) je dvojnásobný. V jednom zmysle znamená vlastnosť objektov, ktoré sa vyskytujú vo fikcii (resp. objektov, ktoré sa nevyskytujú vo fikcii), a v druhom zmysle jednoducho znamená to isté ako „neexistovať“ (resp. „existovať“). Ofélia je fiktívna v tom zmysle, že ide o fiktívny objekt, no to je zlučiteľné s tým, že v *Hamletovi* je nefiktívna v tom zmysle, že existuje v tejto hre. Ofélia teda exemplifikuje vlastnosť *byť fiktívny* v prvom zmysle, no zároveň exemplifikuje aj vlastnosť *nebyť fiktívny v Hamletovi*, ak sa táto vlastnosť fakticky stotožní s vlastnosťou *existovať v Hamletovi* (pričom táto vlastnosť by sa ďalej mohla stotožniť s vlastnosťou *byť postavou z hry Hamlet*). Zároveň je zrejmé, že druhú vlastnosť exemplifikuje vďaka tomu, že v *Hamletovi* kóduje vlastnosť *existovať* (a teda vlastnosť *nebyť fiktívny* v druhom zmysle). Pravdivosť vety (12) by sa teda dala zdôvodniť tým, že Ofélia exemplifikuje vlastnosť *existovať v Hamletovi*.

Lenže táto odpoveď nie je riešením problému, ale skôr jeho obídenním. Stále totiž možno trvať na tom, že vo vete (12) sa nespomína nefiktívnosť v zmysle existencie, ale v druhom zo spomínaných zmyslov. Takéto čítanie vety (12) je prirodzené napríklad vtedy, keď ju porovnáme s vetou (11). Vetu (11) možno chápať tak, že o Gonzagovi sa v nej hovorí ako o entite, ktorá je fiktívna v *Hamletovi* (no nie je fiktívna v *Gonzagovej vražde*), a teda vetu (12) možno na základe analógie zase chápať tak, že o Ofélii sa v nej hovorí ako o entite,

ktorá v *Hamletovi* nie je fiktívna. A posudzované koncepcie nedokážu vysvetliť práve takéto čítanie vety (12); ich situácia sa nezlepší, ak sa ukáže, že sú schopné vysvetliť iné čítanie tejto vety.

Skutočnosť, že tieto teórie by mali byť schopné objasniť spomínané čítanie vety (12), možno podčiarknuť aj vďaka tomu, že obdobná obrana sa nedá použiť pri podobnej vete (13):

(13) Ofélia nie je abstraktná v *Hamletovi*.

Výraz „byť abstraktný“ nie je dvojznačný v podobnom zmysle ako výraz „byť fiktívny“ a používa sa len v zmysle, v ktorom špecifikuje ontologický štatút určitých objektov (podľa ktorého abstraktnosť je opozitom konkrétnosti). V *Hamletovi* Ofélia vystupuje ako postava z mäsa a kostí, nejde o abstraktný objekt, a teda by sme mohli pripustiť, že kóduje vlastnosť *nebyť abstraktný*. Je však zrejmé, že vďaka tomu ešte nemôžeme akceptovať to, že by kódovala aj vlastnosť *nebyť abstraktný* v *Hamletovi* – túto vlastnosť nekóduje jednoducho preto, lebo v hre jej nie je pripísaná ani priamo, ani nepriamo (ba dokonca ani nevyplýva z vlastností, ktoré jej takto pripísané sú). Zároveň podľa teórií fiktívnych objektov, o ktorých hovoríme, platí, že Ofélia je abstraktná, a teda exemplifikuje vlastnosť *byť abstraktný*. Vďaka tomu však nemôže exemplifikovať vlastnosť *nebyť abstraktný* v *Hamletovi*.

Môžeme teda uzavrieť, že ak chceme fiktívnemu objektu pripísať vlastnosť, ktorej špecifikácia obsahuje referenciu na príslušnú fikciu, realistické koncepcie, v ktorých sa rozlišuje exemplifikácia od kódovania, majú problémy s adekvátnou analýzou.

3.2. Vzťah medzi fiktívnymi objektmi z rôznych fikcií

Prejdime k prípadom v ktorých sa fiktívnym objektom pripisujú relačné vlastnosti, v ktorých sa objekt z jednej fikcie dáva do vzťahu s fiktívnym objektom z inej fikcie. Možno ukázať, že realistické teórie, v ktorých sa odlišuje exemplifikácia od kódovania, narážajú na obdobné problémy, pretože nedokážu pomocou uvedeného rozlíšenia vysvetliť, že fiktívne objekty majú (v nejakom zmysle) aj takéto relačné vlastnosti. Skutočnosť, že môžeme bez akýchkoľvek problémov konštatovať rôzne vzťahy medzi fiktívnymi objektmi patriacimi do rôznych fikcií, sa však často prezentuje ako jeden z argumentov v prospech toho, aby sme fiktívnym objektom priznali nejaký ontologický štatút. Preto môže prekvapiť to, že tieto prípady môžu zároveň slúžiť

na spochybnenie pojmového aparátu, ktorý využívajú niektoré realistické teórie.

Na žiadne vážne problémy nenarazíme napríklad v prípadoch (14) a (15):

- (14) Sherlock Holmes je slávnejší ako Viliam z Baskervillu.
- (15) Viliam z Baskervillu je realistickejšia postava ako Sherlock Holmes.

Obidve vety môžeme považovať za pravdivé, pretože nie je problematické priustiť to, že niektoré abstraktné objekty sú slávnejšie ako iné abstraktné objekty a že niektoré abstraktné objekty sú realistickejšími literárnymi postavami ako iné abstraktné objekty. V tomto zmysle Sherlock Holmes, teda fiktívny a abstraktný objekt, exemplifikuje vlastnosť *byť slávnejší ako Viliam z Baskervillu* a Viliam z Baskervillu, opäť fiktívny a abstraktný objekt, exemplifikuje vlastnosť *byť realistickejšia postava ako Sherlock Holmes*. Alternatívne možno povedať, že dvojica ⟨Sherlock Holmes, Viliam z Baskervillu⟩ exemplifikuje vzťah *byť slávnejší (ako)* a dvojica ⟨Viliam z Baskervillu, Sherlock Holmes⟩ exemplifikuje vzťah *byť realistickejšia postava (ako)*.

Iné príklady však bez problémov už nie sú. Stačí, keď vety (14) a (15) mierne upravíme a dostaneme príklady, ktoré už budú predstavovať pre dané teórie komplikácie (predpokladajme, že o Viliamovi z Baskervillu môžeme pravdivo povedať, že je detektív, keďže rieši sériu záhadných vražd v románe *Meno ruže*):

- (16) Sherlock Holmes je slávnejší detektív ako Viliam z Baskervillu.
- (17) Viliam z Baskervillu je realistickejší detektív ako Sherlock Holmes.

Sherlock Holmes ako fiktívna a abstraktná entita nemôže exemplifikovať vlastnosť *byť slávnejší detektív ako Viliam z Baskervillu* a dvojica ⟨Sherlock Holmes, Viliam z Baskervillu⟩ nemôže exemplifikovať vzťah *byť slávnejší detektív (ako)* a rovnako Viliam z Baskervillu ako fiktívna a abstraktná entita nemôže exemplifikovať vlastnosť *byť realistickejší detektív ako Sherlock Holmes* a dvojica ⟨Viliam z Baskervillu, Sherlock Holmes⟩ nemôže exemplifikovať vzťah *byť realistickejší detektív (ako)*. Dôvod spočíva v tom, že fiktívne postavy nemôžu exemplifikovať vlastnosť *byť detektív*. Objekt môže byť detektívom iba v prípade, že je človekom z mäsa a kostí, a teda ide o nefiktívny a konkrétny objekt. Tento predpoklad nie je v uvedených prípadoch splnený (pozri aj Friend 2007, 151).

Sherlock Holmes a Viliam z Baskervillu kódujú vlastnosť *byť detektív*, pretože im je priamo alebo nepriamo pripísaná v niektorých literárnych dielach, resp. vyplývajú z vlastností, ktoré sú im v týchto dielach priamo alebo nepriamo pripísané. Nemôžeme však akceptovať to, že by Sherlock Holmes kódoval vlastnosť *byť slávnejší detektív ako Viliam z Baskervillu* a Viliam z Baskervillu by kódoval vlastnosť *byť realistickejší detektív ako Sherlock Holmes* (resp. nemôžeme akceptovať to, že by dvojice (Sherlock Holmes, Viliam z Baskervillu) a (Viliam z Baskervillu, Sherlock Holmes) kódovali príslušné vzťahy). Tieto vlastnosti im totiž nie sú ani priamo či nepriamo pripísané v daných dielach, ani nevyplývajú z vlastností, ktoré im takto pripísané sú.

Analogicky je problematické pripísať Holmesovi napríklad vlastnosť *byť inteligentnejší ako Viliam z Baskervillu* a Viliamovi zase vlastnosť *byť inteligentnejší ako Sherlock Holmes*. Abstraktné objekty sa nemôžu vyznačovať inteligenciou, a preto ani Holmes, ani Viliam nemôžu exemplifikovať uvedené vlastnosti. Obaja však kódujú vlastnosť *byť inteligentný*, no to nestačí na to, aby kódovali aj spomínané vlastnosti, keďže ide o postavy rôznych literárnych fikcií a žiadna z nich sa relevantným spôsobom nezmieňuje o tej druhej.

Prirodzene, takýto problém nevzniká v súvislosti s postavami patriacimi do tej istej fikcie. Môžeme napríklad korektne povedať, že Sherlock Holmes je inteligentnejší ako Dr. Watson a že Viliam z Baskervillu je inteligentnejší ako Adso. Holmes preto kóduje vlastnosť *byť inteligentnejší ako Dr. Watson*, resp. dvojica (Sherlock Holmes, Dr. Watson) kóduje vzťah *byť inteligentnejší (ako)*; Viliam zase kóduje vlastnosť *byť inteligentnejší ako Adso*, resp. dvojica (Viliam z Baskervillu, Adso) kóduje vzťah *byť inteligentnejší (ako)*. Ako sme však videli, fiktívne objekty patriace do rôznych fikcií predstavujú pre niektoré realistické koncepcie problémy, keďže dvojica pojmov exemplifikovanie verus kódovanie nie je dostatočne všeobecná.

3.3. Vzťah medzi fiktívnym objektom a reálnym objektom

Napokon prejdime k prípadom v ktorých sa fiktívnym objektom pripisujú relačné vlastnosti, v ktorých sa fiktívny objekt z určitej fikcie dáva do vzťahu s reálnym objektom. Aj v tejto kategórii nájdeme mnohé neproblematičké príklady rovnako ako príklady, ktoré pre posudzované teórie už problematické sú.

Predpokladajme, že major M. B. je reálna osoba a že výraz „major M. B.“ na ňu referuje. Nech veta (18) je pravdivá:

(18) Sherlock Holmes je slávnejší ako major M. B.¹⁴

Nie je nič absurdné na myšlienke, že abstraktné objekty môžu byť slávnejšie ako konkrétne indivíduá, a preto možno Sherlockovi Holmesovi zmysluplne a pravdivo pripísať vlastnosť *byť slávnejší ako major M. B.*; konkrétnejšie, o Sherlockovi Holmesovi možno pravdivo povedať, že exemplifikuje túto vlastnosť, resp. o dvojici (Sherlock Holmes, Major M. B.) možno pravdivo povedať, že exemplifikuje vzťah *byť slávnejší (ako)*.

Lenže obdobnú interpretáciu nemôžeme použiť v niektorých iných vetách, napríklad (19) a (20):

(19) Sherlock Holmes je slávnejší detektív ako major M. B.

(20) Sherlock Holmes je inteligentnejší ako major M. B.

Sherlock Holmes je fiktívna a abstraktná entita, a preto nemôže exemplifikovať vlastnosť *byť slávnejší detektív ako major M. B.* a dvojica (Sherlock Holmes, major M. B.) nemôže exemplifikovať vzťah *byť slávnejší detektív (ako)*. Analogicky, Sherlock Holmes ako fiktívna a abstraktná entita nemôže exemplifikovať vlastnosť *byť inteligentnejší ako major M. B.* a dvojica (Sherlock Holmes, major M. B.) nemôže exemplifikovať vzťah *byť inteligentnejší (ako)*. V prvom prípade je dôvodom to, že fiktívne postavy nemôžu exemplifikovať vlastnosť *byť detektív*. Objekt môže byť detektívom iba v prípade, že je človekom z mäsa a kostí. V druhom prípade je zase dôvodom to, že abstraktné objekty nemôžu byť inteligentné, a preto sa ich údajná inteligencia nemôže porovnávať s inteligenciou nefiktívnych ľudí. Ak vety (19) a (20) sú pravdivé, takýmto spôsobom by sme ich pravdivosť nedokázali vysvetliť.

Lepšie výsledky nedostaneme ani v prípade, že namiesto exemplifikácie budeme hovoriť o kódovaní. Sherlock Holmes nemôže kódovať vlastnosť *byť slávnejší detektív ako major M. B.* a dvojica (Sherlock Holmes, major M. B.) nemôže kódovať vzťah *byť slávnejší detektív (ako)*, pretože major M. B. nie je literárnou postavou. Hoci Sherlock Holmes kóduje v literárnych dielach vlastnosť *byť detektív* (a major M. B. v skutočnosti túto vlastnosť exemplifikuje), vetu (19) nemôžeme považovať za pravdivú, pretože vlastnosť *byť*

¹⁴ Major M. B. naozaj žije. Dovolil som si ako príklad uviesť svojho spolužiaka zo strednej školy, ktorý momentálne pôsobí ako policajný dôstojník v jednom severoslovenskom meste (a má hodnosť majora). Samozrejme, príklady viet, ktoré v tejto podkapitole uvádzam, nemusia byť pravdivé a slúžia len na ilustratívne a argumentačné účely.

slávnejší detektív ako major M. B. Sherlock Holmes nekóduje. Holmes nemôže kódovať ani vlastnosť *byť inteligentnejší ako major M. B.* a dvojica (Sherlock Holmes, major M. B.) nemôže kódovať vzťah *byť inteligentnejší (ako)*, pretože v literárnych fikciách nemáme žiadne priame ani nepriame informácie o relatívnej inteligencii Sherlocka Holmesa a majora M. B.

Takéto problémy nemusia vzniknúť, ak reálne individuum je zároveň fiktívnou postavou a ak sa inej fiktívnej postave pripisuje v danej fikcii relačná vlastnosť, ktorú má vďaka tomu, že je v tejto fikcii v určitom vzťahu s prvou fiktívnou postavou. Knieža Bolkonskij ako fiktívna postava tak kóduje určité relačné vlastnosti, ktoré má vďaka tomu, že podľa románu *Vojna a mier* je v určitých vzťahoch s Napoleonom a generálom Kutuzovom, teda s reálnymi ľuďmi, ktorí zároveň v románe vystupujú ako fiktívne postavy; viaceré fiktívne postavy zo Solženicynovho románu *V kruhu prvom*, napríklad Viktor Abakumov, kódujú mnohé vlastnosti vďaka tomu, že sú v určitých vzťahoch so Stalinom; mnohé fiktívne postavy z Dumasových románov *Joseph Balsamo*, *Kráľovnin náhrdelník*, *Dobytie Bastily*, *Grófka de Charny* alebo *Rytier de Maison-Rouge* sú v rôznych vzťahoch s Máriou Antoinettou, reálnou osobou, a teda vďaka tomu kódujú niektoré relačné vlastnosti. V takýchto prípadoch nie je problém hovoriť o tom, že určitá fiktívna postava kóduje takéto relačné vlastnosti, keďže tieto vlastnosti jej sú priamo alebo nepriamo pripísané v spomínaných románoch, resp. vyplývajú z vlastností, ktoré jej sú takto pripísané. Problémy nastávajú v prípade, keď fiktívnu postavu dávame do vzťahu s reálnym individuom, ktoré nie je postavou príslušnej literárnej fikcie. Preto možno povedať, že niektoré realistické koncepcie, v ktorých sa pracuje s dvojicou pojmov exemplifikácia a kódovanie, nedokážu adekvátne vysvetliť skutočnosť, že fiktívne objekty majú určité relačné vlastnosti vďaka tomu, že vstupujú do určitých vzťahov s reálnymi individuami.

4. Záver

Ukázalo sa, že koncepcie, podľa ktorých fiktívne objekty ako abstraktné entity niektoré vlastnosti exemplifikujú a iné len kódujú, vedú k určitým problémom. Tieto problémy súvisia s tým, že ak sa zavedie takýto rozdiel v tom, ako fiktívne objekty môžu mať vlastnosti, tak o niektorých vlastnostiach nemá dobrý zmysel tvrdiť ani to, že fiktívne objekty ich exemplifikujú, ani to, že ich kódujú. To znamená, že rozlíšenie medzi exemplifikáciou a kódovaním nie je dostatočne všeobecné. Fiktívne objekty môžu mať určité vlastnosti vďaka

tomu, že vstupujú do určitých vzťahov s fikciami, resp. vďaka tomu, že vstupujú do určitých vzťahov s fiktívnymi objektmi z iných fikcií, resp. vďaka tomu, že vstupujú do určitých vzťahov so skutočnými objektmi. Vďaka takýmto situáciám dokážeme nájsť také vlastnosti, ktoré fiktívne objekty ani neexemplifikujú, ani nekódujú, no napriek tomu by sme nepochybovali o tom, že ich v nejakom zmysle majú.

Argumentácia v stati vychádzala z predpokladu, že fiktívne objekty v nejakom zmysle sú, a z predpokladu, že ich možno najlepšie modelovať ako druh abstraktných entít. Ani jeden z týchto predpokladov sa nespochybňoval, no rovnako sa ani osobitne neobhajoval. Je zjavné, že prvý predpoklad možno akceptovať bez toho, aby bolo treba prijať druhý predpoklad. Tvrdenie o jestvovaní fiktívnych objektov možno totiž kombinovať s tvrdením, že ide napríklad o reálne, no neaktuálne objekty, resp. s tvrdením, že ide o reálne, no neexistujúce objekty. Aj tvrdenie, že fiktívne objekty sú abstraktné entity, je zlučiteľné s množstvom ontologických doktrín, pričom niektoré z nich sú ontologicky veľkorysejšie ako iné. Napríklad jeden z najstriedmejších prístupov stožňuje fiktívne objekty s pojmami, resp. významami určitého druhu. V tejto stati som však posudzoval ontologicky veľkorysejšie doktríny; podľa nich sa fiktívne objekty môžu považovať za abstraktné artefakty alebo za platónske entity podobné číslam. Ak argumenty prezentované v tejto stati aspoň sčasti prispievajú k spochybneniu tézy o tom, že fiktívne objekty sú abstraktnými entitami, tak ich treba aplikovať len na tieto veľkorysé koncepcie. Napriek tomu zostáva značný priestor na modelovanie fiktívnych objektov ako abstraktných entít.

Literatúra

- BROCK, S. – EVERETT, A. (2015): Introduction. In: Brock, S. – Everett, A. (eds.): *Fictional Objects*. Oxford: Oxford University Press, 1-23.
- CMOREJ, P. (2009): *Analytické filozofické skúmania*. Bratislava: Filozofický ústav SAV.
- CMOREJ, P. (2011a): K pojmom existencie a ich rádu. *Organon F* 18, č. 1, 84-95.
- CMOREJ, P. (2011b): K Sousedíkovým tézám o intencionálnych entitách. *Organon F* 18, č. 2, 245-253.
- CMOREJ, P. (2011c): Mentálnosť a intersubjektívna dostupnosť intencionálnych entít. *Organon F* 18, č. 4, 531-539.
- CMOREJ, P. (2012a): K existencii intencionálnych objektov prof. Sousedíka. *Organon F* 19, č. 1, 96-109.

- CMOREJ, P. (2012b): Na okraj Sousedíkových poznámok k významu jednej vety. *Organon F* 19, č. 2, 248-259.
- CMOREJ, P. (2012c): Existencia a mentálnosť intencionálnych indivíduí a predikácia ich vlastností. *Organon F* 19, č. 4, 506-522.
- CMOREJ, P. (2015a): Možné indivíduá a posibílie (I). *Filozofia* 70, č. 8, 585-600.
- CMOREJ, P. (2015b): Možné indivíduá a posibílie (II). *Filozofia* 70, č. 10, 800-816.
- FRIEND, S. (2007): Fictional Characters. *Philosophy Compass* 2, No. 2, 141-156.
- KRIPKE, S. (2013): *Reference and Existence. The John Locke Lectures*. Oxford: Oxford University Press.
- KROON, F. (2011): The Fiction of Creationism. In: Lihoreau, F. (ed.): *Truth in Fiction*. Frankfurt am Main: Ontos Verlag, 203-221.
- KROON, F. (2015): Creationism and the Problem of Indiscernible Fictional Objects. In: Brock, S. – Everett, A. (eds.): *Fictional Objects*. Oxford: Oxford University Press, 147-173.
- PARSONS, T. (1980): *Nonexistent Objects*. New Haven: Yale University Press.
- SAINSBURY, R. M. (2010): *Fiction and Fictionalism*. London & New York: Routledge.
- SALMON, N. (1998): Nonexistence. *Noûs* 32, No. 3, 277-319.
- SEARLE, J. (1975): The Logical Status of Fictional Discourse. *New Literary History* 6, No. 2, 319-332.
- THOMASSON, A. (1999): *Fiction and Metaphysics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- VAN INWAGEN, P. (1977): Creatures of Fiction. *American Philosophical Quarterly* 14, No. 4, 299-308.
- VAN INWAGEN, P. (2003): Existence, Ontological Commitment, and Fictional Entities. In: Loux, M. J. – Zimmerman, D. W. (eds.): *The Oxford Handbook of Metaphysics*. Oxford: Oxford University Press, 131-157.
- VOLTOLINI, A. (2015): A Suitable Metaphysics for Fictional Entities: Why One Has to Run Syncretistically. In: Brock, S. – Everett, A. (eds.): *Fictional Objects*. Oxford: Oxford University Press, 129-146.
- YAGISAWA, T. (2001): Against Creationism in Fiction. *Philosophical Perspectives* 15, 153-172.
- ZALTA, E. N. (1983): *Abstract Objects: An Introduction into Axiomatic Metaphysics*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
- ZALTA, E. N. (1988): *Intensional Logic and the Metaphysics of Intentionality*. Cambridge (Mass.) & London (England): The MIT Press.
- ZVOLENSZKY, Z. (2015a): Inadvertent Creation of Fictional Characters. *Organon F* 22, Supplementary Issue, 169-184.
- ZVOLENSZKY, Z. (2015b): An Argument for Authorial Creation. *Organon F* 22, No. 4, 461-487.